

Mevlâna'nın Bakışıyla Çile ve Gözyaşı

Musa KAVAL*

Özet

Çile ve gözyaşı Kutsal Kitaplarda sıkça bahsedilen konulardan biridir. Kur'an-ı Kerim ayetlerinde de sıkıntı ve çile çekmenin cennete giden bir yol olduğu işaret edilir. Bütün insanlar, özellikle de peygamberler hayatlarında zorlukla karşı karşıya kalmışlardır. Mevlana'nın ifade ettiği gibi sıkıntılara karşı gösterilen sabır aslında inci gibidir. Çünkü genel anlayışın tersine çile ve gözyaşı insanın uyanmasına ve aczini anlamasına vesile olmaktadır. Mevlana'nın Mesnevi'si bu konuda verilmiş birçok örnekle doludur. O, çile ve gözyaşını kötü tecrübeler olarak değil, salık için şans olarak tanımlar. Bu yüzden arayanlar manen gelişmek için sabırlı olmalı ve sıkıntılar karşısında güzel davranmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Mevlana, Mesnevi, çile, gözyaşı, inci.

Rumi's Pearl; Suffer and Tear

Abstract

Suffer and tear are mentioned very often in all Holy Books. In so many verse of the Qur'an we see that suffer is a way through the heaven. All people, especially prophets have had difficulties during their life. Their patience against the suffers will be pearls as Rumi said. Because opposite the general understanding suffer and tear cause awakenig and feeling the weakness. Rumi's Masnevi are full of evidence on the subject. He defines suffers and tears as chance for seekers not bad experiences. So they must act in good way and be patience in order to develop spiritually.

Key words: Rumi, Mesnavi, suffer, tear, pearl.

Giriş

“Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler, sizin başınıza gelmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? Başlarına öyle yoksulluk ve sıkıntı geldi, öyle sarsıldılar ki, nihayet peygamber ve beraberindeki müminler: ‘Allah’ım yardımın ne zaman?’ demişlerdi. Biliniz ki Allah’ın yardımı çok yakındır.”¹

Bakara Sûre'sinde insanın, birçok konuda karşılaşacağı sıkıntı ve musibetlerle sınanmadıktan sonra cennete giremeyeceğini beyan edilmiştir. Sıkıntılı zor günlere karşı verilen sabır imtihanı bazen çok çetin geçmiştir. Ki zaman zaman toplumun önderi konumundaki Peygamberler dahi ayette buyrulduğu gibi “Allah’ım yardımın ne zaman” deme zarureti ile

* Ankara Üniversitesi Doktora Öğrencisi

¹ Bakara, 214.

karşılaşmışlardır. Çünkü peygamberler, içinde buldukları toplum içerisinde maddi ve mânevi sorumluluklarını en güzel şekilde yerine getirmek durumundadırlar. Bu manada onların karşılaştıkları güçlükler çok daha yoğun olmuştur. Hatta onların sıkıntıları, önünde buldukları cemaatin fertlerinin çektiği sıkıntılarının toplamından daha fazladır.

Hız. Peygamber'in (s.a.v) hayatına baktığımızda maddî veya mânevî birçok sıkıntı ile dolu olduğunu görürüz. İslâm peygamberi özelinde olduğu gibi aslında bütün peygamberler genelinde durum aynıdır. Onlar insanlık tarihinin en büyük acı ve sıkıntılarını yüklenmiş karakterlerdir. Çektikleri sıkıntıları da daha ziyâde ümmetlerinin felâhı adına göğüslemişlerdir. Son peygamber ve kâinatın efendisi olan Hız. Muhammed (s.a.v) efendimiz de ağır sorumluluğu nispetinde sıkıntılara mâruz kalmıştır. Bugün anlamakta güçlük geçtiğimiz, realist, materyalist ve pragmatik düşünce yapısına ters düşün bu gerçeklik peygamberleri daha da yükseltmiştir. Zira onlar dertlere ve mûsibetlere sabrederek yüksek makamlara erişmişlerdir.² Allah'n (c.c.): "Doğrusu biz onu çok sabırlı bulmuştuk. O ne iyi kul idi!"³ övgüsüne mazhar olmuşlardır. Bu yüzden bu "Yüce Gönüllüler", Allah'tan (c.c.) gelecek dertlerden şikâyetçi değillerdir. Aksine bütün âlemleri var eden Yüce Allah'ın (c.c.) sillesini satın almaya bakarlar. Çünkü âlemleri yaratan Allah(c.c.) sillesinden sonra onlara taçlar ve tahtlar bağışlar.⁴

İnsanlar da kendilerine rehber olan peygamberleri örnek olarak; sinek kanadı hükmünde olan dünyaya meyletmeyip, boynunu dünyanın altın boyunduruğundan derhal kurtarıp, Allah'ın (c.c.) sillesini satın almaya bakmalıdır.⁵ Çünkü kötülüklerin başı olan dünya sevgisi insanı birçok kötü ahlâk ve eyleme sürüklemektedir. Bu nedenle çile ve gözyaşı insanın asıl yurdu olan yokluğu duyumsamasını sağlar. Bu duyumsamayı Mevlânâ şöyle ifade eder: "Artık dertten şikâyet etme. Çünkü dert, insanı yokluğa sürüp götüren rahvan bir attır."⁶

Kendilerine, peygamberleri örnek almak yerine nefsinin ve şehvetinin önder kılanlar ise sıkıntı ve dertlerden şikâyet edip, daima rahat ve tatminkâr bir hayat yaşamayı gâye edinirler. Böyle kimseler ateşe atıldığında annesini çağırın çocuğun halini anlamaktan çok uzaktırlar. Onlar bilmezler ki çocuk ateşin içerisinde sükûn ve rahatı bulmuş, gâfillerin aldandığı, zevk, sefa ettiği dünyayı ana rahmi gibi dar ve sıkışık görmüştü. Dışarıdan dert ve zulûm gibi görünen ateş içinde her bir dert zerresinin içinde bir İsa nefesi gördü.⁷ Ateşe

² Mevlana, Mesnevî, çev. Veled Çelebi İzbudak, göz. geç. Abdülbaki Gölpınarlı, M.E.B. Yay., İstanbul, 1990, VI,b.1641.

³ Sâd, 44.

⁴ Mesnevî, VI,b.1639 vd.

⁵ Mesnevî, VI,b.1641.

⁶ Mesnevî, VI,b.1474.

⁷ Mesnevî, I,b.793.

atılan bu çocuğa göre dert âleminin “şekli yok, kendisi var bir cihan... O zâhiren var olan dünya ise sebatsız şekilden ibaret.”⁸ Zâhiren zulmet gibi görünen ateş içerisinde bambaşka bir âlem ve gerçeklik gören çocuk, annesine seslenir:

“Ana! Analık hakkı için gel, gir... bu ateşin ateşlik hassası yok. Ana, gel, gir... tam tâlih ve devlet zamanı. Ana, gel, gir... devleti elinden kaçıрма. O köpeğin kudretini gördün. Gel de bir de Allah’ın lûtuft ve kudretini gör.”⁹

Çilenin ve yaşanan her acı tecrübenin esasen büyük birer nimet olduğunu anlayan Mevlâna şöyle der: “Naziri olmayan tek padişahımın hoşnut olması için ben, hastalığıma da âşığım, derdime de. İki deniz gibi olan gözlerimin incilerle dolması için gam toprağını gözüme sürme gibi çekmekteyim.”¹⁰ Mesnevî’nin bir başka yerinde Mevlânâ, Hz. Peygamber’in gözyaşı ile ilgili duâsını anlatır.¹¹ Hikâyenin sonunda sâlike peygamberini örnek alarak gözyaşı dökmesini salık verir.¹²

Mevlânâ, Müslümanlar için ilk örneğin Hz. Âdem olduğunu söyler. O dünyaya gözyaşı dökmek için gelmiştir. Onun evlatları olarak insanlar onun gibi gözyaşı dökmelidir.¹³ Zira akıtılan her gözyaşı aslında birer inci, hatta ondan daha kıymetlidir. Devam eden gözyaşı ve hüzün kalbi nurlandırır.¹⁴ Mevlânâ, gözyaşını, katılmış ve verimsiz hâle gelmiş kalpleri diriltten yağmura benzetir.¹⁵ Fakat halk, onun kıymetini bilmediği için onu gözyaşı sanır. Dolayısıyla kişinin gönlü, “ben ondan incindim” dedikçe farkında olmadan asılsız ve Mevlâna’nın ifadesi ile ehemniyetsiz bir nifakta bulunmaktadır.¹⁶ Zira şikâyet ettiği çile onun için bir ihsan olmaktan çıkmıştır. Fakat bilmez ki Hz. Yunus, balığın karnından o ihsan sayesinde kurtuldu.¹⁷ Bu yardımdan mahrum kalmamak için sâlik dertten şikâyet etmemelidir. Zira gerçek anlamda tecrübe edilen her bir dert, insanı yokluğa götüren rahvan bir attır.¹⁸ Bir başka örnek olarak derdi ve ıstırabı, Hz. Meryem’i doğum için ağacın dibine yöneltmiştir.¹⁹ Dolayısıyla yeni açılımlar

⁸ Mesnevî, I,b.795.

⁹ Mesnevî, I,b.796 vd.

¹⁰ Mesnevî, I,b.1778-9.

¹¹ Mesnevî, VI,b.2339 vd.

¹² Mesnevî, VI,b.2340-3.

¹³ Mesnevî, I,b.1635-7.

¹⁴ Zafer Erginli, *İlk Sûfîlerde Nefis Kavramı: Hâris Muhâsibî Örneği*, UÜSBE Basılmamış Doktora Tezi, Bursa, 2001,s. 171.

¹⁵ Mesnevî, III,b.4707-8.

¹⁶ Mesnevî, I,b.1780-2

¹⁷ Mesnevî, II,b.3121.

¹⁸ Mesnevî, VI,b.1474

¹⁹ Mesnevî, II,b.98.

kazandıran dertten kaçmak, şikâyet etmek yerine sâlik derdi ilaç bilip dert aramalıdır.²⁰

Bir başka yerde Mevlânâ can sahrasının yeşillenmesi için şöyle söyler: “Akarsuyun olduğu yerde yeşillik vardır. Gözyaşı dökülen yerde de ilahî rahmet...(Ey sâlik) İnleyen bostan dolabı gibi inleyerek gözyaşlarına sahip ol ki can sahranda yeşillikler bitsin.”²¹

Mevlâna'nın yaşamış olduğu dönemin siyasî, sosyal ve ekonomik olarak daha önceki ihtişamlı dönemin ardından gelen Moğol istilasının, toplum üzerinde ne derece derin bir travma etkisi oluşturduğunu tahmin etmek zor değildir. Her şeyden önce bölgenin önemli ticaret yolları üzerinde bulunuyor olması²² ve Anadolu'nun o dönem âdeta bir kervansaraylar diyârı olduğu²³ gerçeği bölgenin ekonomik olarak ne derece iyi konumda olduğuna işaret eder. Böylesi bir ekonomik hava Moğolların saldırıları ve daha sonra ağır vergi yüklerinden sonra tam bir çöküş sürecine girmiştir. Ayrıca bölgede istikrarın kaybolması ile daha önceden dinî kanaat önderleri aracılığı ile hoşgörü ve saygı bağları ile oluşturulmuş uyumlu ve huzurlu bir sosyal yaşam da kalmamıştır. Dolayısıyla halk, ekonomik olarak buhran yaşamak ile birlikte sosyal ve psikolojik olarak da derin problemlerle karşı karşıya kalmıştır.²⁴

İlk nazarda durum halkın aleyhine görünse de yukarıda değinilen kötü manzaradan dahi mânen farklı kazanımlar elde edilmiştir. Her şeyden önce, “Müslümanın başına gelen bazı müsibetlerin günahlarına kefaret, bazılarının ise sabrının karşılığı olarak sevap kazanma vesilesi” olduğundan hareketle birer artı olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda Mevlânâ'nın ifade ettiği gibi dertlere binâen akıtılan gözyaşları birer inci kıymeti taşımaktadır. Dolayısıyla Mevlânâ'nın yaşamış olduğu dönemin gelişmeleri, insanlık ve tasavvuf tarihi açısından önemli bir mutasavvıf şair olan Mevlâna'nın doğmasına neden olmuştur. Kendisinin de ifade ettiği gibi, hamlıktan pişkinliğe, ondan sonra da yanmaya geçiş için tecrübe edilmesi gereken yaşantılar vardır. O, bunları yaşamış ve mânevî takâmülünü gerçekleştirmiştir. Elbette ki böyle bir ortamda sosyal ve etrafındakilere karşı insanî sorumlulukları olan Mevlâna, onların maddî ve mânevî problemlerine derman olabilmek adına elinden geleni yapmıştır. Etrafında daha çok

²⁰ Bkz. Mesnevî, VI,b.4302-4.

²¹ Mesnevî, I,b.820-1.

²² Ertuğrul Danık, *Orta Çağda Harput*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2001, s.60.

²³ OsmanTuran, *Selçuklular ve İslamiyet*, Ötüken Yay, 2005, İstanbul, s.82.

²⁴ Abdülkadir Yuvalı, Moğol Harekatının Anadolu'nun Demografik ve Dinî Yapısı Üzerindeki Etkileri, Erdem (Dergi), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, C.9, S.27, Ankara, 1997, s.1293.

toplumun alt tabakasından veya fakir insanlar bulunan Mevlânâ²⁵ onların iktisadî sorunlarının çözümü noktasında devrin güç ve söz sahiplerinden yardım istemiştir.²⁶ Bununla birlikte mânevî olarak zayıf düşmüş halkı da yaşanan sıkıntıların âhiret penceresinden sızan birer ışık huzmelerine dönüşeceğini belirterek onları geçici dünya yaşamlarında, gelecek güzel günler adına bir nebze olsun mutlu ederek âhirete hazırlamıştır.²⁷ O dönemlerde kaleme alınmış büyük eseri Mesnevî'sinde yaşanan her zorluğun insana olumlu katkılar sağlayacağı fikri, o dönemin zor şartlarında yaşayan insanlar için başlı başına bir güç ve direnç kaynağı olduğu kanaatindeyim. Mevlâna, beyitlerinde “cennetin hoşâ gitmeyen şeylerin ardında gizli olduğunu” tekrarlayarak²⁸ insanlara bu yaşadıklarının boşuna olmadığını, emniyetin korkunun içerisinde gizlendiğini²⁹ ve sonunda karanlığın ardından güneşin geleceğini telkin etmiştir.³⁰

Devrin toplumu için âdeta bir dayanak ve destek mâhiyetinde olan Mevlânâ insanlara maddi ve mânevi yönden güç vermiş olsa da o, sahip olunan bütün güç ve kuvveti terk edip etrafına daha ziyade ağlamaya koyulmayı tavsiye etmiştir.³¹ Çünkü yoksulun ağlayışına acınır. Yine susuz ve aciz kişinin ağlayışı doğru olan mânevi bir güçtür. Ancak derin ve içten gelmeyen soğuk, soğuk ağlayışsa, yalandan ibarettir. Hz. Yusuf'un kardeşleri de ağlamıştı. İçleri haset ile dolu olduğundan onların ağlamaları hileden ibaretti.³² Fakat Hz. Yakup'un ağlaması ise içtendi. O, bu içten, âcizâne ağlamasının sonunda Yusuf'a kavuştu. Allah (c.c.) istek ve murada erme ikilisini bir birine bağlamamış mıdır? Çocuk ağlamadıkça süt nasıl çoşar? Bir günlük çocuk bile bu hakikati bilir. Ağlayayım da esirgeyen dadı gelip yetişsin ister.³³ Bunun gibi dadılar dadısı da insan ağlamadıkça sebepsiz bedava sütü pek az verir. Bu yüzden insan, “çok ağlayın” gerçeğine kulak verdi. Zira dünyanın direği bulutun ağlaması, güneşin yakmasıdır.³⁴ Şöyle ki güneşin hararetiyle bulutun gözyaşı olmasaydı beden ve araz semirip gelişmezdi. Yâni bu hararetle bu ağlayış temel olmasaydı şu dört mevsim meydana gelemezdi. Güneşin hararetiyle âlem bulutunun ağlaması, cihânın

²⁵ Firüzanfer, *Mevlana Celaleddin*, çev.Feridun Nafiz Uzluk, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya, 2005, s.175.

²⁶ Annemarie Schimmel, *Sun Triumphal-Love Triumphant*, East-West Publications, 1978, London, p.93.

²⁷ Ömer Çam, “Mevlânâ'nın Etkileri, Ritm Psikolojisi ve Seması”, 4. *Milli Mevlânâ Kongresi*, Konya,1989, s.172-4.

²⁸ Mesnevî, IV,b.1857.

²⁹ Mesnevî, VI,b.4359.

³⁰ Mesnevî, III,b.2924.

³¹ Mesnevî, VI,b.1579; V,b.134-43.

³² Mesnevî, V,b.474-6.

³³ Mesnevî, V,b.135.

³⁴ Mesnevî, V,b.137-8.

nizamını ahengini sağlayıp, nasıl âlemi hoş bir hale sokuyorsa, insan da akıl güneşini yakarak, gözünü gözyaşları saçan bir bulut haline getirmeli. Bu nedenle insana küçük çocuk gibi ağlayan bir çift göz gerek.³⁵

Gözyaşı dökmek ihsana nâil olduğu gibi mûsibetlerin de def'ine sebep olabilmektedir. Hz. Yunus'un kavmi, gözyaşı ile mûsibetten kurtulmuştu. O kavmin üzerine gökten ateş dolu bir bulut, yıldırımlar saçarak, taşları yakarak iniyordu. Diğer taraftan gök gürlemekte, insanların benizleri sararmaktaydı. O esnada insanlar evlerinin damlarındaydı ve vakitte gece idi. Üzerlerine gelmekte olan belayı gören insanların hepsi aşağıya indi. Ovaya doğru yol alırken anneler evlatlarını unutmuşlardı. Tıpkı âyette buyrulduğu gibi, kıyâmet gününde emzikli kadınların çocuklarını unutmaları gibi...³⁶ Hep birlikte feryat figan, ağlayıp, sızlayarak yalvarıyorlardı. Allah (c.c.) o inatçı kavmin gözyaşlarına acıdı. Sonuç olarak onlar, ağlayıp sızlamaları sayesinde kurtulmuşlardır.³⁷ Hikâyenin sonunda Mevlâna, Allah'ın(c.c.) üstünlük bakımından gözyaşını, şehitlerin kanları ile bir tuttuğunu söyler.³⁸

Mevlânâ'ya göre günde beş defa namaza çağrılan insan, feryat etmek üzere davet edilir. Yani müezzinin "Haydi felaha" demesi; ağlayışı ve sızlanış ile feraha erin demektir.³⁹ Konu ile ilgili olarak Mevlâna, bir şeyhin hikâyesini anlatır. Bahsi geçen şeyh, daha önce lüzumuna binaen insanlardan borç alarak ihtiyaç sahiplerine dağıtırmış. Bu yüzden etrafa dört yüz dinar borcu olmuş. Şeyh hastalanınca borçlu olduğu kişiler alacaklarını tahsil etmek maksadıyla yanına varırlar. Onların hallerinden anlayan şeyh, öncelikle onları sakinleştirmek için sokakta helva satan çocuğun bütün helvalarının alınıp misafirlere ikram edilmesini emretmiş. Helvalar yenmiş, epey bir zaman geçtikten sonra parasını bekleyen çocuk: "Ey kâmil kişi, paramı ver" demiş. Şeyh cevap olarak: "Parayı nereden bulayım? Ben borçlu bir adamım, aynı zamanda ölüyorum!" demiş. Çocuk derdinden helva tabağını yere vurup, feryat ve figana başlamış. Eleminden hayhayla ağlamaya koyulmuş, "Keşke iki ayağım da kırılardı, keşke külhan'a gideydim de tekkenin kapısından geçmez olaydım" diyormuş. Çocuğun feryadından hırlı, hırsız birçok kişi başına toplanmış. Çocuk: "Ey kötü Şeyh, beni ustam muhakkak öldürür. Eğer yanına eli boş gidersem beni keser, buna razı mısın?" diyormuş. Çocuk ikinci namazına kadar ağlamaya devam etmiş. İkinci vakti olunca şeyhin hizmetçisi cömert bir adamın verdiği bir tabak altınla içeri girmiş. Çünkü mal sahibi hali vakti yerinde bir kişi, Şeyh'in halini biliyormuş ve ona hediye göndermişti. Tabağın bir köşesinde dört yüz

³⁵ Mesnevî, V,b.141 vd.

³⁶ Hacc, 2.

³⁷ Mesnevî, V,b.1608 vd.

³⁸ Mesnevî, V,b.1619.

³⁹ Mesnevî, V,b.1600.

dinar diğer tarafında da kağıda sarılı helvacının parası olan yarım dinar varmış. Hizmetçi gelip Şeyh'i ağırlamış, o misli bulunmaz Şeyh'in önüne o tabağı koymuş. Tabağın üstünden örtü kaldırılınca halk Şeyh'in kerametini gördü.⁴⁰ Allah'ın lütfünün yanında elbette o dinarlar çok ehemmiyetsizdir. Fakat onun gelmesi çocuğun ağlamasına bağlıdır. Çünkü helva satan çocuk ağlamasaydı rahmet denizi coşmazdı.⁴¹ Dadı ve annenin, çocuk ne zaman ağlayacak diye bahaneler aradığı gibi Allah (c.c.) da, insanlar ağlasın da süt meydana gelsin diye ağlamayı yarattı.⁴²

Allah'ın (c.c.) rahmeti, kahrından ileridir. Bu nedenle belâlara uğrayan bir kişinin tamamen rahmetten uzak olduğunu söyleyemeyiz. Aksine kişinin belalara maruz kalması, rahmetin bir başka tecellisidir. İnsan ilâhi takdir neticesi olarak üzüntülere maruz kalırsa elindeki her şeyden, istek ve arzularından vazgeçer. Kişi bu davranışın karşılığı olarak Yaratıcı tarafından tekrar lütuflara nâil olur, adeta yıkanıp arınmış gibi sıkıntılardan ve dertlerden kurtulur.⁴³

Mesnevî'de çile çekme ile ilgili önemli sembollerden biri de nohuttur. Nohut, bahar mevsiminde sulak ve verimli arazilerde yetiştikten sonra zahmet ve sıkıntılara düşer olur.⁴⁴ Mevlâna, nohutun kötü görünen bu dönüşümünü şöyle seslendirir: "Ey nohut, belâlara düş, kayna, piş de ne varlığın kalsın, ne sen kal! O bostanda güldüysen can ve göz bostanının gülü olduğundan güldün. Su ve toprak bahçesinden ayrıldıysan lokma oldun, dirilerin vücuduna girdin. Gıda ol, kuvvet ol, düşünce ol... evvelce süttün, şimdi ormanlarda aslan kesil! Vallahi sen, önce onun sıfatlarından ayrıldın da geldin.. tekrar çevikçe acele et, yine onun sıfatlarına ulaş! Buluttan, güneşten, gökten geldin... yine Allah sıfatları haline döndün mü göklere gidersin. Yağmur ve ışık sûretinde geldin, Allah'ın tertemiz sıfatları sûretine bürünüp gidiyorsun."⁴⁵ Mevlâna'nın bu fikirlerini duyan ve idrak eden nohut, maruz kaldığı durum karşısında hoşnut bir tavırla şunları ifade eder: "Sen, bu kaynatmada beni yapıp yoğuran bir mimara benziyorsun. Vur bana kepeçyle... ne de güzel vuruyorsun. Ben fil gibiyim, vur başıma, yarala beni... vur, yarala da Hindistan'ı, Hindistan bahçelerini görmeyeyim. Bu sûretle de kendimi kaynamaya, vereyim de onun kucağına ulaşayım, ona kavuşmaya bir yol bulayım! Çünkü insan, zenginlikte azgın olur. Rüyasında Hindistan'ı gören fil gibi azar, kudurur. Fil, rüyada Hindistan'ı gördü mü filciyi dinlemez, azgın bir hale gelir."⁴⁶ Böyle bir isyana neden olmaması için

⁴⁰ Mesnevî, II,b.385 vd.

⁴¹ Mesnevî, II,b.441-2.

⁴² Mesnevî, II,b.1952-3.

⁴³ Mesnevî, III,b.4165 vd.

⁴⁴ Mesnevî, III,b.4171.

⁴⁵ Mesnevî, III,b.4188 vd.

⁴⁶ Mesnevî, III,b.4018-22.

Mevlânâ, müminin, dünya nimetlerine sahip, müreffeh bir kişi olmaktan ziyade porsuk gibi dayak yedikçe şişmanlayan, semiren bir özelliğe sahip olmasını ister.⁴⁷

Mevlânâ, müminin canının da porsuk gibi zahmet ve meşakkatlerle kuvvetleneceğini söyler. Bu gerçeği bilen Utbetü'l-Gulâm'ın bir defasında bütün geceyi: “(Ey Rabbim!) Bana azap da etsen Sana âşığım, bana merhamet de etsen Sana aşığım.” diyerek geçirdiği rivayet edilmektedir.⁴⁸ Mevlânâ da ağrının, sızının, gece uykusuzluğunun mübarek olduğunu söyler.⁴⁹ Sırt ağrısı yüzünden uykudan uyanmayı ve uykusuz kalmayı lütûf kabul eder.⁵⁰ Çünkü çekilen sıkıntılar insana aciziyetini hatırlatır ve kul olmaya yönlendirir.⁵¹ Zira bu gerçekle paralel olarak en üstün kullar olan peygamberler büyük zahmet ve eziyetlere maruz kalmışlardır. Hatta onların çektikleri meşakkatler, bütün dünya insanının çektiği eziyetlerden çok daha fazladır. Böyle olmasının nedeni ise onların canları, bütün insanlığın canlarından daha büyük ve üstün olmasıdır.⁵²

Sonuç olarak mânevî büyüklükleri ile doğru orantılı olarak peygamberler başta olmak üzere ve din büyükleri en büyük çilelere mâruz kalmışlardır. Buna rağmen onlar, Allah'a karşı en ufak serzenişte bulunmamışlardır. Konu ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de sabrın timsali Hz. Eyyüb ve Hz. Yunus kıssaları anlatılmaktadır. Bu kıssaların dışında Mesnevî'de, Hz. Musa'nın kıssası da ele alınmıştır.⁵³ Kıssada, Allah (c.c.), Hz. Musa Aleyhisselam'ın gönlüne: “Ey Musa, ben yaratıcı Allah, seni seviyorum.” diye vahyeder. Hz. Musa da cevaben; “Ey kerem sahibi, sebebini söyle de neyse onu arttırırım.” der. Allah: “Çocuk, anası kendisine kızsız bile yine anasına sarılır! Ondan başka birisinin varlığını bile bilmez... ondan mahmurdur, ondan sarhoş. Anası ona bir sille indirirse yine anasına gelir, ona sokulur. Ondan başka kimseden yardım istemez... bütün şerri de odur, bütün hayrı da o. Senin hatırında da hayırdan, şerden bizden başka kimse yok... başka yerlere dönüp bakmıyorsun bile! Benden başka ne varsa sence taştan, kerpiçten ibaret... ister çocuk olsun, ister genç, ister ihtiyar, hiç kimseye aldırış ettiğin yok.”⁵⁴ Mevlânâ, bu hikâyeyi, günde en az beş vakit ve kırk defa okunan Fâtiha sûresinin beşinci âyeti; “İyyake nâbüdü- yalnız

⁴⁷ Mesnevî, III,b.97.

⁴⁸ Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuseyrî Risâlesi*, Haz. Süleyman Uludağ, (Dergah Yayınları), İstanbul, 2003,s. 312.

⁴⁹ Bkz. Mesnevî, II,b.2257.

⁵⁰ Mesnevî, II,b.2259-60.

⁵¹ Mesnevî, III-IV,b. 91-98.

⁵² Mesnevî, IV,b.100 vd.

⁵³ Mesnevî, IV,b.29121 vd.

⁵⁴ Mesnevî, IV,b.2920 vd.

sana taparız” ve belâ vakitlerinde “Senden başkasından yardım istemeyiz.”⁵⁵ ifadesi ile bitiriyor.⁵⁶ Sonuç olarak büyük belalara maruz kalan peygamberler kadar sabır göstermese de mümin sık sık duâ ve niyazlarında ifade ettiği üzere bela zamanlarında sadece Allah’tan (c.c.) yardım dileyerek sabır göstermelidir.

İnsan, Allah’ın (c.c.) kendisine ihsan ettiği her zorluğa sevinmeli, neşelenmelidir. Özellikle dünya ve dünyaya ait güzel ve çekici şeyler insanı meşgul ettiği için onun Hak’tan uzaklaşmasına neden olur. Fakat dert ve musibetler insanın silkinmesine kapı açar. Bu nedenle insan gamdan neşelenmeli. Dert ve gam kişi için yeni bir diriliş olan bahar gibi iken, diğer mutluluk verici şeyler kıştır. Buradan hareketle Mevlânâ, gamdan ve belâdan başka her şeyin, insanı yavaş yavaş helâka doğru götüren şeyler olduğunu ifade etmiştir.⁵⁷ Ona göre insan gamdan sevinmeli. Zira gam, vuslat tuzağıdır. Amaç uğrunda yoldaki çukurlar ve tökezlemeler, aslında yükseliştir. Dolayısıyla gam bir hazinedir.⁵⁸

Bir başka açıdan bakıldığında belaların bazen kişinin yaptığı hatalar yüzünden başına geldiğini görüyoruz. Hatta Mevlânâ insan ne zaman bir yanlış veya eğri bir iş yapsa, yaptığının layığını göreceğini ifade eder.⁵⁹ O yüzden insanın başına gelen bazı musibetler kendi akılsızlığından neşet etmektedir. İnsan dikkat etse, uyanık olsa, anlar ki her yaptığı işin bir dönütü var. Aklını kullanıp doğru ipe sarılsa kıyâmetin gelmesine gerek kalmayacak derecede idrak açılmasına erer. Gönül kötülük yüzünden kararırssa sersemlikten başka bir kâr elde edilemez.⁶⁰

Kâinatın kendisi ve barındırdığı bütün canlılarda olduğu gibi mutlu ve mutsuz olmanın nedenleri olan iyi-kötü gibi bütün zıtlar aslında sonuç olarak hayra hizmet etmektedir. İlk akılda ve algıda giderek materyalist ve nefisperest olan çağımız insanına yanlış, hatta saçma gelen bu fikir gerçekliğini belki yaşanmış tecrübeler ile sağlamaktadır. Mevlânâ da konu ile ilgili fikirlerini yaşantıları ile destekleyerek tasavvufî fikir dünyasının en temel kavramlarından hâl’i yaşayarak zıtların meczini ifade eder. Öncelikle olumsuz olarak telakki edilen yıkılma, yapılmanın; kırılma, onarılmanın; muratsızlık, muradın; yokluk, varlığın ön hazırlığıdır. Diğer bütün eşler veya zıtlar da bunlar gibidir.⁶¹ Mevlânâ konu ile alakalı şu hikâyeyi anlatır: “Birisini geldi, yeri bellemeye, sürmeye başladı. Aptalın biri dayanamayıp feryat etti. Dedi ki: Bu yeri neden yıkıyorsun... neden yarıyor dağıtıyorsun? Adam dedi

⁵⁵ Fatiha, 1/5.

⁵⁶ Mesnevî, IV,b.2929-2931.

⁵⁷ Mesnevî, III,b.508.

⁵⁸ Mesnevî, III,b.506-10.

⁵⁹ Mesnevî, IV,b.2457.

⁶⁰ Bkz. Mesnevî, IV,b.2458-64

⁶¹ Mesnevî, IV,b.2341 vd.

ki: A ahmak, yürü git... benimle uğraşma! Sen, yapılmayı yıkılmada bil! Bu yer, böyle çirkin ve yıkık bir hale gelmedikçe nasıl olur da olur da gül bahçesi, buğday tarlası haline gelir. Düzeni alt üst olmadıkça nasıl olur da bostanlık, ekinlik olur; mahsul ve meyve yetiştirir? Yarayı neşterle deşmedikçe iyileşir onulur mu hiç? Ahlatın, ilaçla yıkanmadıkça hastalığın nasıl geçer, nasıl şifa bulursun? Terzi kumaşı paramparça eder... bir kimse çıkıp da o sanatını bilen terziye, Bu canım atlası neden bu hale getirdin... neden kestini; ben kesik kumaşı ne yapayım der mi? Her eski yapıyı yaparlar, yenilerlerken eski yapıyı yıkmazlar mı? Marangoz, demirci ve kasap da bunun gibi yıkıp yakıp harap etmezler mi? O halileyi, belileyi dövmek, onları adeta telef etmek, bedenin yapılmasıdır. Buğdayı değirmende ezmeseydin ondan ekme yapabilir miydi.. bizim soframızı bezeyebilir miydi?"⁶²

Hulasa kaza ve kader kaleminin elinde bulunduğu, rahmeti gazabından kat kat fazla olan Allah'ın(c.c.) yarattığı her eylem sonuç olarak Müslüman'a yarar sağlamaktadır. İlk nazarda olumsuz olarak telakki edilen veya algılanan olaylar sabredip değerlendirmesini bilene maddi ve manevi faydalar sağlamaktadır. Bu gerçeği gören keşfi açık, manen olgun kişiler çile çekip gözyaşı akıtmayı, arınmanın ve yükleşin vesilesi olarak görmüş ve insanlara sabrı telkin etmişlerdir.

Kaynakça

Çam, Ömer, (1989) Mevlânâ'nın Etkileri, Ritm Psikolojisi ve Seması, 4. Milli Mevlânâ Kongresi, 172-174.

Dank, E. (2001) *Ortaçag'da Harput*, Ankara, Kültür Bakanlığı.

Erginli, Z.(2001) *İlk Süfîlerde Nefis Kavramı: Hâris Muhâsibî Örneği*, Bursa, UÜSBE Basılmamış Doktora Tezi.

Firüzanfer, (2005) *Mevlana Celaleddin*, çev.Feridun Nafiz Uzlu, Konya, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Kuşeyrî, A. (2003) *Kuseyrî Risâlesi*, Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul, Dergah Yayınları.

Mevlânâ, (1990) *Mesnevi*, çev. Veled Çelebi İzbudak, göz. geç. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, M.E.B. Yay.

Schimmel, A. (1978) *Sun Triumphant-Love Triumphant*, London, *East-West Publications*.

Turan, O. (2009) *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

⁶² Mesnevî, IV,b.2343 vd.